

12e JAARGANG
NUMMER 1
JANUARI 1976

DAAD
EN
GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

+++++
+ BIJ ELKE BIJZONDERE HANDELING +
+ GAAT HET DENKEN AAN HET DOEN +
+ VOORAF. BIJ HET HANDELEN VAN +
+ KLASSEN OF MASSA'S BLIJKT DE +
+ BETEKENIS VAN HET HANDELEN +
+ PAS ACHTERAF. HIER GAAT DE +
+ DAAD VOORAF AAN HET BEGRIP. +
+++++

DAAD EN GEDACHTE

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

Geen vaste abonnementsprijs

De uitgave zal worden bekostigd uit *vrijwillige* bijdragen

Red. en adm.: Corn. Outshoornstraat 1', Amsterdam-west
Postgiro 307695

H E T B R I T S E K A P I T A L I S M E E N D E S T R I J D V A N D E B R I T S E A R B E I D E R S K L A S S E

Wie aan financiële deskundigen, bedrijfseconomen of specialisten op het gebied van de interne ondernemingsorganisatie de vraag zou voorleggen, hoe of het gesteld is met het Britse kapitalisme, kan bij voorbaat van het antwoord al verzekerd zijn. "De Britse economie", zo zal het van alle kanten luiden, "is door en door verziekt!" En die diagnose stellen bepaald niet alleen de buitenlandse waarnemers, de Londense correspondenten van de continentaal-Europese of Amerikaanse dagbladen en tijdschriften en de niet-Britse commentatoren. Het is bepaald niet zo - gelijk nog niet zo lang geleden bepaalde Nederlandse dagbladen wilden doen geloven - dat slechts de vreemdelingen de kwalen zien en de Britten zélf daarvoor volslagen blind zouden wezen. Integendeel! De diagnose van de Britten is zo mogelijk nóg somberder dan welke andere ook, Er kan niet worden beweerd, dat zij de eigen situatie rooskleuriger schilderen dan zij wordt geschilderd door de ergste pessimisten overzee.

Een voorbeeld, het beste voorbeeld wellicht ofschoon niet het enige, is het 16 december j.l. gepubliceerde, 141 bladzijden tellende rapport omtrent de situatie in de Britse auto-industrie. Het werd opgesteld door een zestien man tellende adviesgroep van wetenschapsmensen, die door de overheid met dit onderzoek werden belast en voor hun desbetreffende studies door de overheid werden betaald. De doorlichting van de genoemde bedrijfstak nam ongeveer een jaar in beslag. Het bewuste team, de Central Policy Review Staff, kwam tot vernietigende conclusies.

De Britse auto-industrie, aldus zijn oordeel, maakt met te veel arbeiders, in te veel fabrieken, op een uiterst onefficiënte manier, te weinig en te slechte auto's in te veel modellen en bij dat alles is de potentiële capaciteit van de industrie te groot. Tenzij er op korte termijn ingrijpende reorganisaties worden doorgevoerd zal de bedrijfstak grote verliezen blijven lijden. In dat geval zullen er, na alle ontslagen waarvan in de jongste tijd al sprake is geweest, binnen tien jaar nog eens tegen de 300.000 ontslagen vallen.

In het rapport wordt geconstateerd, dat het aanbod van Britse auto's totaal verkeerd is. Sinds de oliecrisis is er een grotere vraag naar kleine wagens. Van de 15 mini-typen die er in Engeland te koop zijn worden er echter slechts twee in Engeland vervaardigd en dat zijn dan bovendien nog typen, die respectievelijk 17 en 12 jaar oud zijn, in tegenstelling tot de geïmporteerde typen van de concurrentie, die slechts luttele jaren geleden werden ontwikkeld.

De kwaliteit van Britse auto's, zegt het rapport, is beneden de maat. Britse auto's vertonen meer gebreken dan geïmporteerde auto's. Daar komt dan nog bij, dat de klant op die slechte auto's lang moet wachten. Voor sommige modellen is er een wachttijd van drie maanden. De fabrieken kunnen gewoonweg niet geregeld leveren.

Het rapport constateert verder, dat de Britse ondernemingen in vergelijking met buitenlandse fabrieken aan onderinvestering lijden en dat de produktiekosten hoog zijn. Het een hangt natuurlijk nauw samen met het ander. Investering, dat wil zeggen verbetering en modernisering van de technische uitrusting der bedrijven voert tot een verlaging van de kostprijs van het produkt. En bij dat alles komt dan nog, aldus het rapport, dat buitenlandse autofabrikanten in Groot-Brittannië een goed dealernet hebben opgebouwd, maar dat omgekeerd de Britse auto-industrie in het buitenland over een pover dealernet beschikt. Een bedrijf als British Leyland bijvoorbeeld heeft in de rest van de wereld maar een schaars aantal wederverkopers.

De ene passage van het rapport is nog somberder dan de andere. De keuze waarvoor de Britse auto-industrie staat is die tussen een sanering van ongehoorde hardheid en met vérgaande konsekventies of de totale ondergang. Er moeten volgens het onderzoek fabrieken verdwijnen, duizenden mensen zijn overbodig, het hele modellenpakket moet op de helling en er zal veel geld moeten worden gestoken in de ontwikkeling van nieuwe modellen en in de modernisering der fabrieken.

Ligt hier de achtergrond voor het dezer dagen genomen besluit van de Britse regering en het Britse parlement om een bedrag van f 900 miljoen te pompen in de naar adem snakkende Chrysler-fabrieken? Allerminst! Het rapport komt tot de conclusie, dat de twee kleinste Britse autofabrieken, waarvan Chrysler er één is en Vauxhall de andere, niet levensvatbaar zijn en er wordt daarin min of meer gesuggereerd, dat deze beide "patiënten" maar beter zouden kunnen overlijden. Enkele leden van het onderzoekteam hebben officieel, dat wil zeggen buiten het rapport om, onverbloemd te kennen gegeven, dat zij de reddingsoperatie van Chrysler beschouwen als een verspilling van belastinggeld.

Alvorens ons bezig te houden met de vraag, waarom de Britse regering en het Britse parlement desondanks tóch tot deze reddingsaktie hebben besloten, willen wij er allereerst op wijzen, dat het rapport over de situatie in de Britse auto-industrie in feite een rapport is over de situatie van het Britse bedrijfsleven als zodanig. Dat vloeit regelrecht voort uit de positie, die de auto-industrie en de auto op zichzelf in de moderne samenleving en dus in de huidige economie innemen. De vier grote Britse autoproducenten - Leyland (739.000 auto's per jaar), Ford (384.000), Chrysler met 262.000 en Vauxhall (137.000) verschaffen direkt werk aan 300.000 man en indirekt werk aan één miljoen oftewel aan vijf procent van de Britse beroepsbevolking. Niettegenstaande de bedroevende situatie is de auto-industrie Groot-Brittannië's grootste exporteur. Zij zorgde in 1974 voor een exportoverschot van f 4 miljard.

Op het eerste gezicht schijnt dat cijfer nu niet bepaald op een rampzalige situatie te wijzen. Maar wat er aan de hand is wordt duidelijk, zodra men een blik werpt op de ontwikkeling van de laatste twintig jaar. Van alle auto's, die er buiten de V.S. in 1955 werden geproduceerd, kwam één kwart uit Groot-Brittannië. Nu is dat nog maar tien procent. Tien jaar geleden, in 1965 dus, beheersten de Britse autofabrieken 95% van de Britse markt. Nu is hun aandeel op de Britse markt tot 65% geslonken. En een dergelijke ontwikkeling tekent zich niet slechts af in de Britse auto-industrie, maar eveneens in tal van andere bedrijfstakken. Ongeveer op hetzelfde moment dat het rapport over de Britse auto-industrie verscheen klopte het luchtvaartconcern Rolls-Royce, dat een aantal jaren geleden al in moeilijkheden verkeerde en toen door de Conservatieve regering-Heath genationaliseerd werd, bij de regering aan om een steun van 500 miljoen gulden. Het bedrijf heeft dat bedrag nodig om te kunnen overleven, dat wil zeggen: die investeringen te doen waardoor het op technisch gebied kan bijblijven.

Rolls-Royce is van mening voor een dergelijk steunbedrag eerder in aanmerking te komen dan Chrysler. Sir Kenneth Keyth, de president-direkteur van Rolls-Royce, heeft verklaard, dat "het geen zin heeft om stervende honden malse kluiven te geven". Zijn eigen bedrijf beschouwt Sir Kenneth niet als stervend, ofschoon zonder de steun wél het faillissement dreigt en ofschoon mét de steun niettemin de komende twee jaar zelfs 6.000 mensen bij Rolls-Royce hun baan zullen verliezen. Integendeel, hij en ook anderen zijn van oordeel, dat Rolls-Royce nog een redelijk goede tijd doormaakt. Er is ontegenzeggelijk iets van waar, indien men let op de toestand in ontelbare andere industrieën en bedrijfstakken. Vier jaar geleden moest de regering kolossale sommen pompen in de scheepswerven aan de Boven-Clyde; drie jaar geleden was er in Groot-Brittannië de ene bedrijfssluiting na de andere aan de orde; sindsdien is het aantal arbeidsplaatsen nog voortdurend teruggelopen.

Niets zou gemakkelijker wezen, dan op deze wijze door te gaan. De ziekteverschijnselen van het Britse kapitalisme zijn zó talrijk, dat iedereen er wel een paar kan aanwijzen. Anders wordt het, wanneer het er om gaat die verschijnselen te verklaren. Weliswaar bestaat er, wanneer naar de aard van de ziekte wordt gevraagd, tussen de geleerde heren dokters nog een verregaande mate van overeenstemming. Bijna allemaal zijn zij van oordeel, dat het Engelse produktie-apparaat sterk verouderd is, dat er met andere woorden, niet enkel in de auto-industrie, maar in héél het Britse bedrijfsleven veel te weinig is geïnvesteerd. Vraagt men hoe of dat komt, dan worden hun uiteenzettingen opeens uitermate vaag en blijven zij feitelijk het antwoord schuldig. Des te stilliger echter zijn zij bij het aangeven van methoden tot een uiteindelijke genezing. Maar daarbij is het met hun eenstemmigheid gedaan. De recepten die worden aangedragen zijn totaal verschillend.

Vanwaar dat bonte pakket van zo uiteenlopende geneesmiddelen? Het is, menen wij, een gevolg daarvan, dat de pillen en poeders, de drankjes en de diëten worden voorgeschreven, zonder dat er een eigenlijke diagnose is gesteld. Immers, met de vaststelling, dat het Britse produktie-apparaat verouderd is, dat er in Groot-Brittannië onvoldoende in de produktie werd geïnvesteerd (en dat gedurende een lange reeks van jaren) is op zichzelf nog niets verklaard. Niemand heeft de vraag gesteld, laat staan beantwoord, waarom er te weinig geïnvesteerd is, hoe of het komt, dat het produktie-apparaat zo ouderwets gebleven is. Liever gezegd: niemand heeft dat op een serieuze manier gedaan. Want aan even oppervlakkige als belachelijke verkla-

ringen is er geen gebrek.

In feite komen ál deze on-serieuze en oppervlakkige "verklaringen" op hetzelfde neer. De Britse kapitalisten, zo heet het, zijn kortzichtig en arrogant. De voorsprong op de rest van de wereld, die zij tengevolge van de industriële revolutie aan het einde van de 18e eeuw verwierven en gedurende vrijwel de gehele 19e eeuw bezaten, zouden zij als onaantastbaar hebben beschouwd, lang nadat zij haar aan de Verenigde Staten hadden moeten afstaan. Zorgeloos en met slecht ondernemerschap zouden zij het aan hun concurrenten hebben overgelaten de ene technische vernieuwing na de andere toe te passen, zonder zelf de bakens te verzetten.

Waar een dergelijke zorgeloosheid en zulk slecht ondernemerschap vandaan kwamen en hoe zij te rijmen vielen met het industriële klimaat, met de noodzaak tot kapitaalsakkumulatie, die zich in de kapitalistische produktiewijze bij voortdoring en onweerstandbaar aan de kapitalistische producenten opdringt, daarover werd een opvallend stilzwijgen bewaard, zoals er ook werd gezwegen over het met die zogenaamde "zorgeloosheid" strijdige verschijnsel, dat bepaalde bedrijfstakken in Groot-Brittannië - de chemische industrie bijvoorbeeld - wél tot de allermooie behoorde en wél vervuld waren van een moderne opvatting van bedrijfsbeheer.

Niettemin: de veroudering van het Britse produktie-apparaat in het algemeen, de onder-investering als typisch kenmerk daarvan, is onmiskenbaar en dateert bepaald niet van vandaag of gisteren. Dat wat heden ten dage de Britse crisis wordt genoemd werd aan het eind van de twintiger jaren al gesignaleerd door de Franse econoom André Siegfried in zijn boek "La crise britannique". Hoe komt het, dat naar zijn ernstige waarschuwingen aan de overzijde van het Kanaal zo slecht geluisterd is? Of, zo er wél naar werd geluisterd, waarom is er dan niets gedaan om de situatie te veranderen en te verbeteren?

Bij ons wil het er eenvoudig niet in, dat van alle economen in de wereld nu uitgerekend alleen de Britse economen een verkeerde kijk zouden hebben op de economische problemen van Groot-Brittannië; ons komt het ongeloofwaardig voor, dat nu net precies in het oudste kapitalistische land in de wereld, althans het oudste modern-kapitalistische land, de ondernemersklasse uit "domme jongens" zou bestaan. Wij hebben derhalve op de ziekteverschijnselen van het Britse kapitalisme, op zijn verouderd produktie-apparaat, zijn te geringe investeringen en zijn zwakke concurrentie-positie, een volslagene andere kijk dan die welke vervat is in de lezingen die wij hierboven hebben weergegeven.

Voor onze zienswijze, die de lezer aanstonds duidelijk zal worden, zijn er niet weinig aanknopingspunten in het rapport over de Britse auto-industrie die zij zopas bespraken. Na alle, die bedrijfstak aanklevende gebreken te hebben opgesomd, verklaart het team van wetenschappelijke adviseurs namelijk, dat het allergrootste probleem daarin bestaat, dat de mentaliteit van de arbeiders niet deugt, dat de auto-industrie daardoor verziekt is, doordat de arbeidsverhoudingen verziekt zijn.

"De Britse assemblage-arbeider", zo heet het in het rapport, "levert met precies dezelfde hulpmiddelen als zijn collega op het Europese vasteland slechts de helft van diens produktie. In sommige afdelingen zijn er 50 tot 80 procent arbeiders meer dan noodzakelijk is en dan nog is het tempo laag doordat de arbeiders laat beginnen, vroeg eindigen en vaak stoppen om arbeidsgeschillen te regelen. Er kan, aldus de slotsom, gesaneerd worden in de modellen wat men wil, men kan investeren of ontslaan, maar zolang de

mentaliteit van de arbeiders niet drastisch verandert en daarmee de produktiviteit niet omhoog gaat, zolang is er voor de Britse auto-industrie geen toekomst. Er moet een einde komen aan de loopgravenoorlog tussen kapitaal en arbeid".

Ziedaar dan de aap die uit de mouw komt. Niet de mentaliteit van het Britse ondernemersdom, maar de mentaliteit van de arbeiders is aansprakelijk voor de moeilijke situatie waarin het Britse kapitalisme zich bevindt. Wij zijn dat met de samenstellers van het rapport volledig eens, ook al is ons oordeel over die mentaliteit natuurlijk geheel anders dan het hunne. Dé enige kwaal waaraan welbeschouwd het oudste industriële kapitalisme van de wereld lijdt is deze, dat het ook te maken heeft met het oudste proletariaat.

Wat de Britse ondernemers betreft: niets is dwazer dan de mening dat zij een stelletje door rijkdom verslaptte playboys zouden vormen, die meer in paardrijden, cricket en golf geïnteresseerd zouden zijn dan in het rendement van hun bedrijven. De waarheid is wel anders. Zij houden wel degelijk de vinger aan de pols en zij blijven bepaald niet in gebreke als het er om gaat een doeltreffend antwoord te vinden op de problemen waarvoor zij zich zien gesteld. Dat antwoord luidt: investeren overzee; investeren in landen waar de arbeidsverhoudingen minder "verziekt" zijn dan in Groot-Brittannië, of - om het in ónze en niet in hún bewoordingen te zeggen - investeren in landen, waar de arbeidersklasse zich minder strijdbaar toont dan in Groot-Brittannië, waar de "Engelse ziekte" van de "wilde" stakingen minder om zich heen heeft gegrepen, de produktiviteit dientengevolge hoger is en de winsten dienovereenkomstig hoger zijn.

Het is bepaald niet voor niets, dat de Conservatieve regering-Heath Englands toetreding tot de Europese Economische Gemeenschap voorstond en dat er bij een deel van het kiezersvolk sterke oppositie tegen viel te constateren. Het is evenmin niet voor niets, dat de Labour-regering van Wilson ondanks die tegenstand van de kiezers tenslotte toch het lidmaatschap van Groot-Brittannië heeft weten door te drukken. Schijnbaar slechts zou een dergelijk lidmaatschap aan de tot concurreren zo slecht in staat zijnde Britse economie alleen maar nadelen kunnen opleveren. Maar zij die zich daarop blind staarden zagen over het hoofd, dat Englands activiteiten op de Europese gemeenschappelijke markt hoofdzakelijk van financiële aard dienden te zijn en dat daarvoor de faciliteiten dienden te worden geschapen. Niet van betere mogelijkheden tot waren-export wilden de Britse ondernemers profiteren, maar van betere mogelijkheden tot kapitaal-export. In die zin moet de slagzin worden verstaan, waarmee overzee propaganda voor Groot-Brittannië wordt gemaakt. Verklaarden economische commentatoren op het continent, dat Engeland bij de E.E.G. wilde, omdat het de steun van de E.E.G. behoefde, op - ook hier te lande verbrede - posters en stickers van Britse zijde kon men lezen, dat juist de E.E.G. het niet zonder Groot-Brittannië kon stellen. En bedoeld werd natuurlijk: niet zonder het Britse kapitaal.

Reeds voordat Groot-Brittannië's lidmaatschap van de E.E.G. een feit was, werd er door Britse financiers in Frankrijk, België en Nederland op een enorme schaal geïnvesteerd. Wij weten uiteraard niet precies op welke schaal, maar wij weten wél dat er heel wat berichten over Britse aankopen van panden en bedrijven in de kranten zijn verschenen, zowel hier te lande als in de voornaamste bladen in Brussel en Parijs. En het staat voor ons als een paal boven water vast, dat de Britse financiers, die zich met deze Britse kapitaalexport bezig houden drommels nauwkeurig weten wat zij doen.

Wellicht zullen de commentatoren die wij op het oog hadden ons willen

tegenwerpen, dat die Britse financiers er in elk geval geen oog voor schijnen te hebben, dat het geëxporteerde kapitaal, zo het in Engeland zou zijn belegd, daar méér arbeidsplaatsen en grotere efficiency zou hebben gecreëerd. Dachten die commentatoren nu werkelijk, dat de Britse financiers veel te dom zijn om dat te beseffen? Waar de zaak om draait is dit, dat de kapitalisten, die zichzelf zo graag "werkgevers" noemen, in het geven van werk slechts zijdelings geïnteresseerd zijn. Niet het "geven van werk" is het eerste doel dat zij nastreven, maar het behalen van winst, via de meerwaardeproductie. En er valt nu eenmaal de meeste winst te maken, niet daar waar de lonen het laagst zijn, maar waar de produktiviteit het grootst is. Een wijsheid, die - zo mogen we misschien in herinnering roepen - in Engeland het eerst werd ontdekt door de fabrikant Robert Owen.

Zeker, kapitaalsinvesteringen in de Britse industrie zouden ongetwijfeld leiden tot een betere concurrentiepositie van de bedrijven en dat zou ongetwijfeld voeren tot grotere omzetten en tot een grotere hoeveelheid meerwaarde. Maar de allerminst slapende, integendeel bijzonder uitgeslagen Britse kapitalisten weten maar al te goed, dat er met dezelfde hoeveelheid kapitaal in Groot-Brittannië, gezien de strijdbaarheid van de Britse arbeiders, minder meerwaarde kan worden geproduceerd dan elders. Dát en niets anders is de zin van de opmerking in het rapport omtrent de Britse auto-industrie, dat de Britse arbeider half zoveel produceert als zijn collega op het vasteland. Een opmerking waarbij overigens niet in de eerste plaats aan een land als Italië zal zijn gedacht. Wat we bevestigd vinden door de omstandigheid, dat Britse economen die over de kwalen der Britse economie schrijven, altijd weer met het voorbeeld van de Verenigde Staten, Japan, de Duitse Bondsrepubliek, de D.D.R., de U.S.S.R., China en Frankrijk komen aandragen.

In Groot-Brittannië investeren? De Britse kapitalist is er onmiddellijk toe bereid, maar dan wél op één grote voorwaarde: een ingrijpende "mentaliteitsverandering" bij de Britse arbeiders. "Weg met de loopgravenoorlog" tussen kapitaal en arbeid, zoals het rapport over de auto-industrie het zegt, "weg met de klassenstrijd", zoals men het nog iets duidelijker kan formuleren. Alle moeilijkheden waarvoor het Britse kapitalisme zich ziet geplaatst zijn tot de klassenstrijd terug te voeren. Niet dat de klassenstrijd in andere landen niet zou bestaan. Kijkt men nog een tikkeltje scherper, dan wordt het probleem hierdoor veroorzaakt, dat de klassenstrijd in Engeland al bijna een halve eeuw lang en sedert de tweede wereldoorlog in een versneld tempo hoe langer hoe meer een zelfstandig karakter krijgt. Met de klassenstrijd van voorheen, de klassenstrijd die niet dóór, maar vóór de arbeiders werd gevoerd, kon het Britse kapitaal het met behulp van de vakbeweging nog wel klaarspelen, zoals het kapitaal het overal met de toegewijde steun van de vakbeweging heeft kunnen rooien. Maar in het land met oudste vakbeweging en de hoogste organisatiegraad ter wereld, doet zich het verschijnsel voor, dat de vakbeweging haar leden hoe langer hoe minder in haar greep heeft. Met mijnwerkers, die tijdens een staking niet meer voor het onderhoud van de schachten willen zorgdragen, met arbeiders die te kennen geven, dat het belang van de onderneming waar zij in dienst zijn hen niets meer interesseert, met arbeiders die "schijt hebben" aan de produktieresultaten, met zulke arbeiders is het kwaad kersen eten. Het rapport heeft gelijk: zolang de arbeiders er zó over denken baten reorganisaties evenmin als investeringen.

Dat deze instelling dé algemene instelling van de huidige Britse ar-

beidersklasse is, werd ons deze dagen door een arbeider uit het grote industrie-gebied van Midden-Engeland met nadruk nog eens verzekerd. "Wij werken in ploegen", zo vertelde hij. "Ik maak deel uit van een controleploeg. Als wij nachtdienst moeten doen, dan zijn wij altijd met z'n vieren. Weet je waarom? Wij stellen dat gewoon als voorwaarde. Niet vanwege het werk, want dat zou ook door twee of drie man zeker, gemakkelijk kunnen worden verricht. Maar wij kunnen die vierde man gewoon niet missen bij het kaartspel! En zoals het bij ons gaat, zo gaat het overal! Wat wij doen, dat noemt de baas lijntrekken. Wij noemen het anders. Voor ons is het een vorm van verzet tegen zijn arbeidstempo! Denk maar niet dat de vakbond daar achter staat. Maar het gebeurt. Het is doodgewoon de realiteit. Je vindt dat niet in de kleinere bedrijven, waar gesappeld wordt om de tijd stuk te slaan. Je komt het wél overal tegen waar de techniek de arbeid juist geestdodend maakt."

Het rapport inzake de auto-industrie spreekt van laat beginnen, vroeg eindigen en vaak stoppen om over de arbeidsverhoudingen te discussiëren. Al deze verschijnselen zijn een vorm van verzet, een vorm van de klassenstrijd, zoals bijvoorbeeld ook het toenemend absentisme een vorm van arbeidersverzet en van klassenstrijd is. De klassenstrijd is er bepaald niet alleen wanneer er wordt gestaakt. Hij is er voortdurend, hij is er aan één stuk door. Het is de klassenstrijd die uiteindelijk bepaalt of de kapitalist in staat is om bepaalde technische verbeteringen in te voeren of niet. Dat geldt al zolang het kapitalisme bestaat en kapitaal en arbeid als twee klassen met tegenstrijdige belangen tegenover elkaar staan. Het geldt in principe voor ieder kapitalisme. De vraag die ons hier bezighoudt is, hoe of het komt, dat de klassenstrijd in Groot-Brittannië voor het ondernemersdom méér roet in het eten gooit dan elders. In wezen hebben wij haar al beantwoord met de opmerking, dat de zelfstandige strijd van de arbeiders in Groot-Brittannië grote omvang heeft aangenomen. De wijze waarop deze beweging der arbeiders zich manifesteert en in welke mate zij in de plaats van de z.g. arbeidersbeweging is gekomen, willen wij nader illustreren.

Welbeschouwd kan het tijdstip waarop er in Groot-Brittannië een zelfstandige beweging der arbeiders is ontstaan, niet nauwkeurig worden aangegeven. Ongetwijfeld waren de grote stakingsbewegingen rond het jaar 1912 een duidelijk symptoom van de dingen die zouden komen. Maar moet de geboorte derhalve in dat jaar worden gesteld? Of is het beter daarvoor de tijd te kiezen, die onmiddellijk op de eerste wereldoorlog volgde, toen allerlei plaatselijke comité's zich nogal tamelijk sterk tegen de vakbondsleiding afzetten, de shopstewards duidelijk een gans andere taal spraken dan de bestuurders aan de top en de mijnwerkers in Zuid-Wales, in Yorkshire en in Schotland herhaaldelijk hun eigen weg gingen? Of geeft men er de voorkeur aan, van een zelfstandig optreden der Britse arbeidersklasse pas te spreken ná 1926, het jaar van de algemene staking, die verre van het begin van een nieuwe ontwikkeling te zijn, juist het einde vormde van wat wij de oude arbeidersbeweging noemen?

Voor elk van deze mogelijkheden zijn goede argumenten aan te voeren en men zal er wel ten eeuwigen dage over kunnen twisten. De oorzaak is natuurlijk deze, dat de zelfstandige arbeidersstrijd noch in Engeland, noch waar dan ook, plotseling ontstaan is. Zij is niet opgericht - zoals de een of andere organisatie, een vakbond of een partij - wordt gesticht. Zij is ontstaan, dat wil zeggen, uiterst langzaam gegroeid en zij heeft zich met vallen en opstaan ontwikkeld. Zij heeft moeizaam leren lopen en nu eens gaf zij er blijk van uitstekend op eigen benen te kunnen staan, dan weer volgde er

een periode, soms lang, soms kort, waarin zij niet van haar plaats kwam en zich zelfs nauwelijks scheen te bewegen.

Incidentele gevallen van onafhankelijk en geheel zelfstandig optreden van spoorwegarbeiders en mijnwerkers, nageljongens en dokwerkers zijn er in Groot-Brittannië gedurende de gehele twintigste eeuw geweest. Maar zoals het spreekwoord zegt: één zwaluw maakt nog geen zomer en incidentele vormen van zelfstandig handelen zijn natuurlijk heel wat anders dan een zelfstandige arbeidersbeweging of liever: een zelfstandige beweging van de arbeiders, zoals bijvoorbeeld het jaar 1972 heeft laten zien op een schaal zoals er tevoren in Engeland nimmer was aanschouwd.

Het is ons er hier niet om te doen alle etappen en fasen van deze ontwikkeling te schilderen. Iedereen weet, dat "wilde" stakingen sinds het einde van de tweede wereldoorlog in Engeland dermate de regel zijn geworden en zich in zulk een groot aantal hebben voorgedaan, dat dóór hun aantal tegelijk ook hun karakter en hun betekenis is veranderd. Wij behoeven dat karakter en die betekenis aan ónze lezers waarlijk niet te verduidelijken. Wat zij voor heden en toekomst van de arbeidersbeweging betekenen hebben wij dikwijls genoeg uiteengezet. Het gaat ons hier om iets anders. Wij willen er met nadruk op wijzen, dat "wilde" stakingen bepaald niet de enige verschijningsvormen van de zelfstandige arbeidersstrijd zijn en dat het eigen optreden van de werkers zich ook op allerlei andere manieren openbaart. Wij hebben het oog op datgene, wat in het rapport over de auto-industrie als "een bepaalde mentaliteit" wordt aangeduid.

Of die "mentaliteit" een gevolg is van de "wilde" stakingen dan wel of die "wilde" stakingen het gevolg zijn van een mentaliteitsverandering laten wij daarbij buiten beschouwing. Naar onze overtuiging is zowel het een als het ander het geval en heeft het geen enkele zin in dit verband naar oorzaak en gevolg te vragen. Belangrijker is het naar de aard van die "mentaliteitsverandering" te kijken en te onderzoeken, wat voor konsekwenties zij heeft voor de kapitalistische produktie.

Eén enkel voorbeeld hebben we er hierboven al van gegeven, toen wij herinnerden aan het feit, dat de mijnwerkers tijdens hun stakingsaktie van 1972 in het onderhoud van de schachten - dat in het verleden ook tijdens stakingen altoos doorging - niet in het minst waren geïnteresseerd. Een ander voorbeeld dateert van kort na de tweede wereldoorlog en draagt een geheel ander karakter. In de haven van Tilbury werd in die tijd een uiterst moderne container-installatie gebouwd, die echter na haar voltooiing gedurende een tijdvak van op zijn minst tien jaar niet kon worden gebruikt doordat de havenarbeiders zich spontaan tegen het gebruik ervan verzetten. Betekent dat, dat de haven-ondernemers "verkeerde" investeringen deden? Dat ze kortzichtig waren? Geen oog hadden voor moderne ontwikkelingen? Het antwoord luidt vanzelfsprekend ontkennend. Het is veeleer zó, dat men, gezien vanuit het standpunt van de maatschappij in het geheel, de dokwerkers kortzichtigheid scheen te kunnen verwijten. Maar daarmee zijn wij nu net precies op het punt gekomen, waar alles om draait. Want wie de dokwerkers met hun afkeer van moderne technieken, kortzichtigheid verwijt en wie zich aldus op het standpunt van de samenleving in haar totaliteit plaatst, die plaatst zich onvermijdelijk op het standpunt van de heersende klasse in die maatschappij.

Hier geldt voor de zoveelste keer, dat schijn bedriegt. Wat de dokwerkers schijnbaar als een vorm van "kortzichtigheid" zou kunnen worden aangewreven komt er in werkelijkheid op neer, dat zij de ontwikkelingen in het

havenbedrijf niet vanuit het standpunt der heersende klasse, maar vanuit de belangen van hun eigen klasse bezien. Dat zij dan met de ondernemers botsen heeft niets met kortzichtigheid te maken, noch van de een, noch van de ander. Het is een gevolg daarvan, dat in deze samenleving de belangen van arbeiders en ondernemerdom nu eenmaal tegengesteld zijn.

In welke mate dat het geval is kan worden afgeleid uit een ánder voorbeeld, dat precies het omgekeerde is van het voorbeeld van de containerinstallatie in de haven van Tilbury. De Britse mijnwerkers namelijk, die in 1972 van een nieuwe geest vervuld bleken, hebben zich jarenlang gevoegd naar de eisen der kapitalistische ontwikkeling. In ruil voor direkte en nabijgelegen voordelen verzetten zij zich niet tegen het invoeren van modernere machines in de Britse mijnen. Het resultaat was, dat het aantal mijnwerkers, dat in 1926 nog 750.000 bedroeg, in 1972 tot 250.000 was gedaald.

Willen wij hiermee beweren, dat de "mentaliteitsverandering" die wij op het oog hebben, daarin bestaat, dat de arbeiders méér naar "grote klassebelangen" kijken en minder naar direkte voordelen? Volstrekt niet. Waarmee men te maken heeft is dit, dat de kapitalistische ontwikkeling zélf het onderscheid tussen "direkte voordelen" en "voordelen op langere termijn" oftewel de "grotere en hogere klassenbelangen" (zoals dat wel wordt omschreven) volkomen uitwist. De arbeiders strijden nog altijd voor hun direkte belangen en hun klassepositie brengt met zich mee, dat zij ook niet anders kunnen handelen. Maar in de huidige fase van het kapitalisme is de strijd voor de direkte en voor de hand liggende arbeidersbelangen tegelijkertijd een strijd voor typische klassenbelangen, aangezien het kapitaal en de arbeiders ook bij de allergeeringste eisen (een wat langere theepauze, wat vaker naar het toilet, enz.) onmiddellijk op elkaar botsen. Niet de kortzichtigheid of de ouderwetse gezindheid van de patroons is daar de oorzaak van, het wordt veroorzaakt door de kapitalistische techniek en door het economisch proces van het kapitalisme zélf. En daarom moet worden vastgesteld, dat mét die kapitalistische ontwikkeling ook de tegenstelling tussen de arbeiders en de vakbeweging (altijd in wezen al voorhanden) hoe langer hoe scherper op de voorgrond treedt. Niet uit de groeiende tegenstelling tussen de arbeiders en de vakbonden wordt de nieuwe arbeidersbeweging geboren, maar die tegenstelling tussen vakbondsleden en vakbondsbestuurders én de zelfstandige arbeidersstrijd zijn beide een produkt van het kapitalistisch produktieproces. In de loop daarvan wijzigt zich de mentaliteit van de arbeiders parallel met de nieuwe technieken en in de loop daarvan moet de vakbeweging, op grond van haar functie in de kapitalistische maatschappij steeds krachtiger tegen de nieuwe mentaliteit van een in feite geheel nieuw soort proletariaat stelling nemen.

Omdat de nieuwe mentaliteit van de arbeidersklasse niet de resultante is van een bewustzijnsverandering die door "voorhoeden" tot stand is gebracht, maar een gevolg is van de technische veranderingen in het kapitalistisch produktieproces (reden waarom de z.g. "voorhoeden" er vér bij achterlopen!), daarom is het "mentaliteitsprobleem" voor het kapitaal ook onoplosbaar. Dáár ligt de reden, dat in het rapport over de auto-industrie weliswaar aan één stuk door over "de verkeerde mentaliteit van de arbeider" (verkeerd vanuit het standpunt van het kapitaal!) gesproken wordt, maar dat het onderzoekteam dat het rapport heeft samengesteld niet in staat is gebleken over de oorzaken van die gesignaleerde "mentaliteit" ook maar één zinnig woord te zeggen. Alle aspecten van de auto-industrie - en naar wij hebben gesteld, in feite van héél de Britse industrie - worden tot in de

kleinste finesses en tot in alle details geanalyseerd met grote precisie. Zodra die "mentaliteit" in 't geding is, wordt het rapport opeens uitermate vaag. En dat is geen toeval. Om de "mentaliteit van de arbeider" te verstaan en te begrijpen moet men natuurlijk geen wetenschappelijk lid van de Britse heersende klasse zijn.

Gezien al deze ontwikkelingen gaat het in feite in de naaste toekomst van het Britse kapitalisme niet om kwesties als economisch inzicht of betere organisatie, maar om m a c h t . De nieuwe beweging der arbeiders, de arbeiders, die zelfstandig voor hun klassebelangen opkomen, die botsen op het kapitaal en dat is met de oude arbeidersbeweging nooit het geval geweest. De oude arbeidersbeweging regelde arbeidsproblemen voor het kapitaal. De zelfstandige beweging der arbeiders probeert een oplossing te vinden voor de problemen waarvoor de arbeiders zich gesteld zien. Het is niet zó, dat het Britse kapitalisme daarmee moet leren leven. Als het zo was, dan viel niet in te zien, waarom juist de Britse kapitalisten dat niet zouden kunnen. Maar de werkelijkheid is anders. De problemen waarvoor de arbeiders zich heden ten dage in Groot-Brittannië gesteld zien, kunnen niet binnen het kapitalisme worden opgelost en het is zo, dat het kapitalisme niet kan leven met oplossingen, die de arbeiders pogen door te drukken.

In Groot-Brittannië raakt de maatschappij hoe langer hoe meer vervuld van een permanente klassenstrijd, maar een geheel ándere klassenstrijd dan in het verleden. Dát is het probleem waarvoor het Britse kapitalisme zich ziet gesteld. En wie let op verschijnselen als de Britse kapitaalsvlucht, op de toenemende investeringen elders, enz., die moet erkennen, dat de Britse kapitalisten beter weten wat er met het Britse kapitalisme aan de hand is dan vele "dokters" elders. Wat is, kan elke Britse ondernemer aan zulk een bereidwillige dokter vragen, de zin van méér investeren en een betere efficiency, als de arbeidersklasse op elke maatregel van die aard een passend antwoord heeft? Nieuwe investeringen en een tegenzet? Inderdaad! En dat gebeurt dan ook. Dat is het schouwspel dat Engeland biedt. Maar wie zou willen beweren, dat de zieke daarmee genezen is? Of kan worden? Weg met de klassenstrijd? Jawel, dat is een radikale remedie. Maar uiteraard is het tevens iets, dat alleen maar in "dromenland" bestaat. Heath heeft zich aan die droom een tijdlang gekoesterd en likt nu zijn wonden. Wilson weet beter. Hij moet tussen de klippen doorzeilen, net als de vakbeweging, die zich alleen maar handhaven kan, door soms met de rijzende stroom van de nieuwe arbeidersbewegingen en de nieuwe arbeidersmentaliteit een tijdlang mee te zwemen. Vandaar dat de vakbeweging zich soms - tijdelijk - tegen bepaalde reddende ingrepen van het kapitaal verzet. Kortzichtigheid wederom? Allesbehalve. Zodra zij dat niet zou doen, zou haar gezichtsverlies compleet zijn. Dan was het Britse kapitalisme nog verder van huis dan nu. En ook dát weet het.

=====

BOEK BESPREKING

Tony Lane, "The union makes us strong" ("De bond maakt ons sterk")

Een boek met een titel, die hierboven vermeldt wordt, kan, zo schijnt het welhaast, niets anders inhouden dan een vurig pleidooi voor de vakbewe-

gingsgedachte. Wij zouden er in de winkel waar wij het ontdekten dan ook vermoedelijk niet naar gegrepen hebben, wanneer niet twee opmerkelijke dingen onze aandacht hadden getrokken, te weten: de naam van de schrijver en een merkwaardige opdracht voorin.

Tony Lane was ons bekend. Wij lazen van hem het boek, dat hij samen met Kenneth Roberts enkele jaren geleden schreef over de "wilde" staking in de glasfabrieken van Pilkington in St. Helens. Wij hebben dat boek destijds ook in "Daad en Gedachte" besproken en de lezer zal zich wellicht herinneren, dat wij het uitstekend vonden en dat wij van de twee schrijvers hebben verklaard, dat zij voor de zelfstandige strijd van de arbeiders een begrip aan de dag legden, zoals men bij sociologen zelden aantreft. Zou deze Tony Lane, zo vroegen wij ons af, zich thans tot een pleitbezorger van de vakbeweging hebben ontwikkeld?

De opdracht deed ons besluiten er toch maar een oogje aan te wagen. Want op blz. 9 verklaart de schrijver, dat hij zijn nieuw geschrift wil beschouwen als een eerbewijs aan "de stakers van Pilkington en aan de werkende klasse van St. Helens". "Zij", zo voegt hij er aan toe, "verklaarden in de lente van 1970, dat hun wilde staking hen verdomd veel had geleerd. En diezelfde wilde staking leerde mij eveneens ontzaglijk veel. Vandaar!"

Wij hebben er bepaald géén spijt van gehad. Het boek heeft ook een ondertitel. Die luidt: "De Britse arbeidersklasse, haar optreden en haar vakbeweging". Die ondertitel zegt eigenlijk veel meer over de inhoud dan de hoofdtitel. Inderdaad, over de Britse arbeidersklasse, van het tijdperk der machine-vernielers tot op heden, gaat het 300 bladzijden lang. En voor zover in die ondertitel sprake is van de Britse arbeidersklasse en "haar" vakbeweging, wordt het de lezer, bij het vorderen der lektuur, hoe langer hoe duidelijker, dat die Britse vakbeweging "haar" vakbeweging niet is. De door Tony Lane verzamelde en opgelepelde overstelpende hoeveelheid feiten maakt hoe langer hoe uidelijker - duidelijker nog dan het boekje over de strijd bij Pilkington - dat de Britse vakbeweging een instrument van het kapitaal is.

Of dit ook de bedoeling van Tony Lane geweest is, is twijfelachtig. Wie een goed geheugen heeft, zal zich wellicht herinneren, dat de stakers van Pilkington destijds uit hun strijd en uit de vijandschap van de door Lord Cooper geleide vakbeweging, slechts zeer beperkte lessen trokken. Zij wilden inplaats van die bond een ándere, een nieuwe bond oprichten - de Glassworkers Union - die er ook kwam, maar al evenmin een succes werd als de nieuwe bond, die jaren tevoren de ontevreden havenarbeiders in Londen hadden gesticht. Wij hebben de indruk dat Tony Lane, hoeveel hij ook uit de Pilkington-staking heeft geleerd, in geen geval méér heeft geleerd dan de arbeiders van St. Helens. Als men ons vraagt welke positie hij eigenlijk inneemt, dan menen wij niet beter te kunnen doen dan hem te vergelijken met een kritische vakbewegingsman, al moet daaraan dan terstond worden toegevoegd, dat de kritische zin van Tony Lane beduidend groter is dan de "kritische" zin van hen, die in Nederland of elders naar een hervorming van de vakbeweging streven. Want het materiaal dat Tony Lane over de Britse vakbeweging naar voren brengt, en dat vaak onbekend of uiterst moeilijk verkrijgbaar materiaal is, is voor die Britse vakbeweging in één woord vernietigend.

Helaas, de ruimte in "Daad en Gedachte" staat het niet toe uitvoerig te citeren. Wie de Engelse taal machtig is, schaffe zich het bepaald niet al te dure boekje (een gulden of vijf denken we) zélf aan. Hij zal er op tal van bladzijden - om niet te zeggen op vrijwel iedere bladzijde - bet bewijs

vinden van de enorme tegenstelling tussen de vakbeweging en de arbeiders; hij zal er kunnen lezen hoe die tegenstelling zich voortdurend verdiept en op alle beslissende momenten op de scherpste wijze aan de dag treedt. Hij zal - voor zover hij die gedachte nog mocht koesteren - ook volledig worden genezen van de dwaling, dat de Britse vakbeweging dan toch maar één keer in haar geschiedenis een "algemene staking" (in 1926) zou hebben geproklameerd. Tony Lane levert het bewijs, dat die staking de oude arbeidersbeweging tegen haar wil werd opgedrongen, dat zij voor de stakers méér bevreesd was dan voor het ondernemersdom en de regering, en dat zij gedaan heeft wat zij kon om die staking zo snel mogelijk de nek om te draaien. En niet alleen al het over die algemene staking geproduceerde materiaal is fantastisch, maar datzelfde kan van allerlei andere uiteenzettingen en dokumenten worden gezegd.

Het boekje dat tot titel draagt "De bond maakt ons sterk", schijnt af en toe te zijn geschreven om het tegendeel aan te tonen. Wij kunnen met de beste wil van de wereld ook niet inzien, dat dit materiaal de noodzaak van een radikaliserings of een vernieuwing van de vakbeweging zou aantonen, of het bewijs zou leveren, dat een dergelijke radikaliserings al is aangevangen. Soms lijkt het alsof Tony Lane het zo ziet, soms toch ook weer niet. We zeiden het al: zijn bedoelingen zijn twijfelachtig. Maar wat zou dat? Aan zijn bedoelingen kunnen we maling hebben. Op het materiaal komt het aan. Vandaar, dat we het boekje van harte aanbevelen.

=====

VERANTWOORDING VAN DE VOOR "DAAD EN GEDACHTE"

BINNENGEKOMEN GELDELIJKE BIJDAGEN

(2e, 3e en 4e kwartaal 1975)

H.F. te IJ. f 12,50; J.v.A. te E. f 28,50; A.B. te A. f 10.--; B.v.B. te M. f 35.--; C.J.B. te A. f 63.--; L.B. te G. f 30.--; H.H.v.D. te U. f 15.--; C.H. te A. f 61.--; N.N. te A. f 40.--; T. de J. te A. f 50.--; T.H.K. te A. f 10.--; A.H.v.d.M. te U. f 5.--; H.M. te O. f 41.--; H.M. te F. f 25.--; J.M. te A. f 25.--; J.M. te H. f 25.--; S.G.J.M. te W. f 6.--; R.v.d.M. te B. f 65.--; A.C.N. te D. f 15.--; J.H.V. te A. f 6.--; M.A.V. te A. f 50.--; N.C.C.V. te N. f 20.--; M.J.W. te A. f 25.--; S.Z. te N. f 20.--; C.J.B. te A. f 50.--; T.H.K. te A. f 25.--; C.v.d.B. te A. f 10.--.
Totaal f 938.--. Totaal over 1975 f 1632,50.

Al de jaren door is het steeds onze gewoonte geweest om na elk kwartaal de bijdragen van onze lezers te verantwoorden. Helaas is dat dit jaar wat in het honderd gelopen, maar hierboven vindt u dan toch de verantwoording van de drie laatste kwartalen. Het resultaat over het afgelopen jaar is in zijn geheel niet onbevredigend. Toch is het - met al de gestegen kosten van papier, stencils, porto, enz. - maar nauwelijks voldoende om de zaak draaiende te houden. Er zijn lezers die ruim voldoende steunen. Willen ook zij, die maar steeds het minimum betalen eens wat meer bijdragen? Een bedrag van b.v. f 6.-- dekt lang niet de kosten. Alleen aan porto betalen we per nummer per jaar f 7,20 per lezer. Een ieder trekke daaruit de konklusies. U stelt prijs op "Daad en Gedachte"? Fijn, maar heb er dan ook wat voor over,

ERVARINGEN IN EEN BEDRIJF

Het Duitse tijdschrift "Schwarze Protokolle" - waaraan wij al eens eerder in "Daad en Gedachte" aandacht hebben besteed - heeft in zijn jongste nummer (van november 1975) een bijdrage gepubliceerd van een zekere Rainer, iemand die zichzelf aan de lezer voorstelt als vakarbeider én intellektueel en die twee jaar lang als onderhoudsmonteur in een middelgroot bedrijf in West-Duitsland heeft gewerkt. Het door hem geschreven stuk is een soort van rapport over de ervaringen die hij daar heeft opgedaan. Zijn verhaal is uitermate interessant, zowel door zijn beschrijvingen van de feitelijke situatie en zijn weergave van gesprekken, als door zijn mededelingen over de wijze waarop hij zelf die ervaringen heeft verwerkt.

Het stuk is tamelijk lang. Wij kunnen de inhoud ervan hier zelfs niet bij benadering weergeven. Wij moeten volstaan met een algemene bespreking in de loop waarvan wij de belangwekkendste details er uit lichten. Die zijn echter ten eerste de moeite van het vermelden waard en wel om twee redenen: Ten eerste de konkrete informatie en ten tweede de reactie daarop van Rainer zelf. Wie die beide naast elkaar legt, doet - indien het hem net als ons vergaat - een verrassende ontdekking. Deze namelijk, dat Rainer, waar het om toestanden gaat, om persoons- of typebeschrijvingen, om het karakter van de arbeid, enzovoort, buitengewoon *r e a l i s t i s c h* heeft waargenomen om vervolgens op dat alles op typisch *i d e a l i s t i s c h e* wijze te reageren.

Men gelieve ons niet verkeerd te verstaan. Rainer is bepaald géén politieke idealist. Hij is geen leninist, geen maoïst, geen trotskist, geen anarchist, geen aanhanger van Castro of Ché Guevara, hij pleit noch voor de stadsguerilla, noch voor vakbondsaktie. Hij zegt van zichzelf, dat voor hem de bedrijfsarbeid zoals die door vele groepen in praktijk wordt gebracht, "iets afstotends" heeft. Daarbij, zo konstateert hij, "knopen de betrokkenen meestal aan bij de in een bedrijf heersende misstanden, of bij manoeuvres van de bedrijfsleiding. Men informeert hoeveel sympathisanten de eigen groep in het bedrijf heeft en hoe hoog de organisatiegraad van de vakbeweging is, hoeveel gastarbeiders er werken en of er bij het personeel sprake is van strijdbaarheid. En daarmee heeft men het dan wel bekeken en wordt er geschift in wat voor de groep van wezenlijk belang is en wat niet. Alleen, voor de *m e n s e n* in het bedrijf interesseert men zich bitter weinig. Dit soort groepen gaat achteloos voorbij aan de individuele arbeider, laat zich niets gelegen liggen aan zijn reëel bestaan, zijn persoonlijke ervaringen, zijn problemen, zijn denkwereld en zijn relaties met de anderen. En de zogenaamde bedrijfsgroepen zonderen zich ook af en houden met de overige arbeiders geen enkele relatie zolang er zich in het bedrijf geen conflicten voordoen. Zij houden - die groepen - er een, wat zij noemen, politieke strategie op na. Maar daarmee begin je weinig, als het om de dagelijkse problemen zoals de onmetelijke verveling of de seksuele frustraties gaat. Daarvan hoor je alleen maar iets wanneer je voor je mede-arbeiders *w e r k e l i j k e* belangstelling hebt. Maar daaraan ontbreekt het nu juist bij de zogenaamde bedrijfsgroepen."

We hebben hier een wat langer citaat gebracht, omdat men daaruit een indruk krijgt van Rainers persoonlijkheid en zijn instelling. Het zal ieder na lezing duidelijk zijn waarom wij - die het gebazel van de bedrijfsgroepen veelal als volstrekt waardeloos beschouwen - juist in deze Rainer en zijn

observaties geïnteresseerd zijn. Er komt nog bij - en Rainer zelf verzuimd niet om het op te merken - dat de politieke idealisten van de "bedrijfs-groepen" meestal in ondernemingen gaan werken, waar de allerslechtste arbeidsverhoudingen heersen, dientengevolge al een grote ontevredenheid bestaat, zodat zij dientengevolge een vertekend beeld van de proletarische werkelijkheid van alle dag krijgen. Hoe het toegaat in bedrijven waar weinig spektakulaire dingen voorvallen en hoe de arbeiders daar dagelijks reilen en zeilen, daarvan hebben die jongelui met hun idealistische dagdromen niet de minste kaas gegeten.

Het bedrijf waar Rainer werkte was een bedrijf met weinig of praktisch géén buitenlandse arbeidskrachten. Het personeel bestond er voor het allergrootste deel uit vrouwen en de arbeid eiste er nauwelijks technische vaardigheid. Van een stakingstraditie was geen sprake. Zwaar lichamelijk werk werd er niet verricht. De arbeid vergde wel bijzonder veel van de zenuwen en van de ogen en door het gebruik van reservoirs met chemische vloeistoffen hing er een scherpe lucht, die ongezond was. Vandaar ook waren er nogal wat werkpauzes.

De hoofdzakelijk jonge arbeidsters huldigden onder normale omstandigheden de opvatting dat zij het er vrij goed hadden. Alleen op die momenten dat het bedrijf op topkapticiteit moest werken - wat zich zowel eens per week als onder bepaalde seizoenomstandigheden voordeed - werd er hevig gescholden. Er heerste een nogal vergaande arbeidsdeling, er was een premiestelsel en men kende er een groot verloop.

Het allereerste wat Rainer ervoer, was een gevoel van verontwaardiging over de arbeidsverhoudingen. Er was een jaagsysteem, het werk achtte hij monotoon, het loon vond hij bijzonder laag. Hij stelde pogingen in het werk met alle vrouwen in contact te komen en met haar over het werk te praten en zijn gevoelens van solidariteit en sympathie tot uitdrukking te brengen. Hij stuitte daarbij aanvankelijk op argwaan en terughoudendheid, kwam eerst heel langzaam met enkele vrouwen in een wat vriendschappelijker en collegialer verhouding.

De normale gesprekstof, zo vertelt hij, vormde altijd de persoonlijke situatie, n i e t datgene wat er in het bedrijf voorviel. Voor de arbeidsters scheen dat een gebeuren buiten hen om, waaraan ze geen aandeel hadden en ook geen aandeel wilden hebben om hun eigen persoonlijkheid te handhaven. Ze accepteerden de bedrijfsverhoudingen of verdrongen ze totaal uit hun denken, wanneer dat niet het geval is. Wanneer er zich echter conflicten voordeden wijzigde die toestand zich volledig. Dan werd er juist de hele dag over niets anders gepraat dan over zo'n conflict en wat er de oorzaak van was. Dan gaven de vrouwen blijk van gevoelens als woede of wanhoop over hun onmacht.

Niets is minder waar, schrijft Rainer, die als het ware voortdurend tegen de denkwereld van de politieke bedrijfsgroepen schijnt te polemiseren, dat je door een soort van voorlichting of propaganda de vrouwen ervan bewust zou kunnen maken dat ze uitgebuit en onderdrukt worden. Ze weten dat heel goed, maar het is dermate vanzelfsprekend voor ze, dat het dáárdoor alleen geen onderwerp voor de gesprekken uitmaakt. Hun gesprekken zijn er allerm minst op gericht elkander op die onderdrukking attent te maken, zij zijn er op gericht hun lot d r a a g l i j k te maken, de tijd te verstrooien, voor afleiding te zorgen. En wie niet van uit de hoogte, of vanuit een zekere afstand met politieke wijsheden om zich heen strooit, maar gesprekken voert over de werkelijke levensomstandigheden van zijn collega's, die merkt

opeens, dat hij niet méér van het leven af weet dan deze vrouwen, maar eer veel minder.

Rainer beschrijft vervolgens een aantal vrouwentypen, welke hij in dit bedrijf heeft leren kennen. Er zijn er die bij arbeidskonflikten haantje de voorste zijn en als woordvoerster optreden, er zijn er van wie juist het tegendeel geldt. Gesprekken over p o l i t i e k (Rainer bedoelt daarmee maatschappijtoestanden in het algemeen) kan hij met géén van de vrouwen voeren. Waarover ze praten, vaak ook met veel kritiek zijn dingen als: hun man, hun woontoestand, de ambtenarij met z'n vele formulieren, de dokter, ziektegevallen, rotouders, enz. Er zijn momenten waarop, door een enkel woord of gebaar, een enkele blik, plotseling blijkt, dat Rainer en de vrouwen de verhoudingen in het bedrijf als even drukkend ervaren, dat ze dezelfde afkeer van een chef of opzichter hebben, maar dat leidt n i e t, vertelt hij, tot het soort gesprekken waarop die bedrijfsgroepen altijd uit zijn. Er ontstaat geen solidariteit van gelijke (politieke) opvattingen maar een solidariteit van gelijke gevoelens, zowel bij afkeer, angst, zenuwcrises als vrolijkheid.

De rapporteur heeft wel degelijk ook enkele vrouwen ontmoet, waarmee hij wat meer over bedrijfstoestanden, bazen of de samenleving kon praten. Maar nooit - alweer - op de manier van de bedrijfsgroepen met hun moeilijke brochures en krantjes. Met een van de vrouwen is hij naar de bioscoop geweest om een film over het arbeidersleven te gaan zien. De film maakte wel indruk op haar, maar - vertelde ze - van die dialogen vol studententaal kon ze geen snars begrijpen.

Als Rainer moeite doet voor een van de vrouwen, met wie hij dan wat meer over maatschappij-toestanden heeft kunnen praten, wat literatuur op te zoeken, kan hij niets vinden. Alles wat er is, is óf veel te moeilijk, of zo simpel gemaakt, dat de werkelijk belangrijke dingen, waarom het bij de dagelijkse ervaring nu net precies gaat, er helemaal niet in staan. Men leest over die literatuur tussen de regels door bij Rainer: óf voor de vrouwen onbegrijpelijk óf ze begrijpen het zélf allemaal veel beter.

Wat dit allemaal betreft is het wel duidelijk, dat Rainer door zijn bedrijfservaring op een heleboel humbug van de politieke idealisten een nuchtere en gezonde kijk gekregen heeft. Geheel anders is het - ook met grote werkelijkheidszin door hem getekend - met een geheel ander verschijnsel. Het feit namelijk, dat onder de normale arbeidsverhoudingen, dat wil zeggen wanneer zich geen conflicten voordoen, onder de vrouwen onderling in feite toch eigenlijk geen nauwe kontakten bestaan. Elk van hen gaat a l l e e n naar huis; er zijn nauwelijks of geen vriendschappen; elk van haar zoekt er zich volkomen alleen door te slaan; ze vormen geen eenheid, maar een verzameling van toevallig door het werk samengebrachte individuen. Dat verandert bij conflicten als bij toverslag en keert eveneens als bij toverslag terug wanneer het conflict voorbij is. Rainer registreert dat scherp en desondanks verzuimt hij hieruit konklusies en konsekwenties te trekken. Gevolg: niettegenstaande zijn grote begrip is ook hij door de situatie die hij aantreft ernstig teleurgesteld en geschokt. Het is daardoor, dat hij het tenslotte in het bedrijf niet uithoudt. De situatie is hem onverdraaglijk. Het is ook de monotone arbeid waar hij tenslotte niet tegenkan. Hij neemt uiteindelijk ontslag. Van hoeveel illusies hij ook bevrijd mag zijn, niet van de illusie, dat een dergelijke proletarische situatie toch eigenlijk tot een ándere levensinstelling zou moeten leiden dan hij werkelijk aantreft. Het is om die reden dat wij hem naast een realist tegelijk ook een idealist hebben ge-

noemd, al staat hij ons nader, of liever gezegd: is hij ons sympathieker dan de politieke idealisten van b.v. de bedrijfsgroepen, waaraan hij zich kennelijk even onuitsprekelijk ergert als wij.

Zoals gezegd: we hebben hier slechts een heel klein deel van Rainers rapport kunnen bespreken. Het is uitermate boeiende literatuur en bijzonder aan te bevelen voor "de idioten in de 'linkse' bedrijfsgroepen", om het on-eerbiedig uit te drukken. Voor hen schijnt het ook speciaal geschreven. Het lijkt ons echter, dat Rainer zelf wel nauwelijks zal geloven, dat juist zij er van profiteren.

=====

W I E D O E T H E T K A R W E I ?

In het vorige nummer van "Daad en Gedachte" hebben we aandacht van de lezer gevraagd voor de kritiek die de Industriebond NVV heeft laten horen op de door het kabinet-Den Uyl aangekondigde loonmaatregelen. Deze bond verklaarde in haar wekelijks orgaan (WIK van 26 november '75), dat de regering met de bewuste maatregelen haar eigen graf zou graven en dat het om voorstellen ging, die bij Nederlands grootste vakvereniging "nooit door het keelgat zouden gaan", omdat er geen enkele mogelijkheid was, dit tegenover de leden te verdedigen.

In het nummer van 3 december is de redactie van WIK op de zaak teruggekomen. Het accent van de beschouwingen viel daarbij minder op de loonvoorstellen als zodanig, dan wel op de politieke situatie. In november werd er al terloops op gewezen, dat progressieve kabinetten er altijd zijn in perioden van crisis of grote moeilijkheden, met als taak voor de overige partijen de kastanjes uit het vuur te halen. Het is een waarheid, die de vakbeweging zich bepaald niet altijd weet te herinneren. Maar dat terzijde. In WIK van 3 december wordt de gedachte verder uitgewerkt en de Industriebond geeft daarbij Den Uyl en zijn ministers de raad meteen maar op te hoepelen en het vuile werk van de slechte loonmaatregelen door de politieke tegenstander te laten opknappen. "Wie doet het karwei?", is de tital van het bewuste stuk en daaraan wordt dan nog toegevoegd "Laat rechts het zelf maar doen!" De gedachte die er achter steekt is: Dat kan ons "progressieven" alleen maar winst opleveren bij de volgende verkiezingen.

We vinden de gedachte een beetje vreemd. Tot nu toe hebben alle "progressieve" kabinetten die ooit op grond van "progressieve" verkiezingswinst tot stand kwamen voor het ondernemerdom de vuile was gedaan. Zal dat dan bij een volgend "progressief" kabinet anders zijn? Zo ja, waarom dan opeens?

En wat betekent zo'n advies van: "Laat rechts het maar doen"? Betekent dat, dat een rechts kabinet dan die loonmaatregelen zal doorvoeren? Zo nee dan kan dat rechts ook geen kwaad doen en links geen voordeel opleveren. Zo ja, wat doet dan de vakbeweging, bij wie die maatregelen niet door het keelgat kunnen? Daarover staat in de zuiver politieke beschouwing in het december-nummer van WIK dat we hier op het oog hebben helemaal niets meer. Maar juist daarom gaat het.

=====